

NEPILNAMEČIŲ JUSTICIJOS SISTEMOS DARBUOTOJŲ MOKYMAI: TOBULINIMO DISKURSAS¹

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjamas Nepilnamečių justicijos 2009–2013 m. programos įgyvendinimas. Pateikta Teisės institutui informacija rodo, kad ją įgyvendina keturios institucijos: LR teisingumo ministerija, LR švietimo ir mokslo ministerija, Kalėjų departamentas ir Policijos departamentas. Mokymai analizuojami, parenkama tematika, vyksta tikslinių grupių atranka, kokybės vertinimas kvalifikacinių reikalavimų lektoriams ir kitais klausimais. Ši analizė parodė, kad mokymai stokoja sistemingumo, tobulintinas jų įgyvendinimas, pasigendama tarpžinybinio bendradarbiavimo. Todėl derėtų sukonstruoti sisteminių tęstinių mokymų modelį, jį pagrindžiant mokymų poreikio, turinio ir formų derme, orientuojantis į tarpinstitucinį bendradarbiavimą, ir atlikti kitą veiklą, siekiant tobulinti šios programos įgyvendinimą. Tuo tikslu pateikiamos Nepilnamečių justicijos 2009–2013 m. programos įgyvendinimo analizės išvados ir rekomendacijos jai tobulinti.

Esminiai žodžiai: nepilnamečių justicija, prevencija, programos, vertinimas.

Aktualumas

Nepilnamečių justicijos 2009–2013 metų programoje nurodoma jos paskirtis: „Sudaryti kryptingo, ilgalaikio ir kompleksinio nepilnamečių justicijos sistemos tobulinimo sąlygas, labiau orientuotis į diferencijuotos nepilnamečių justicijos sistemos kūrimą, t. y. nustatyti ir įgyvendinti priemones skirtingoms rizikos grupėms priklausančių nepilnamečių poreikiams tenkinti ir daugiau stengtis teisės pažeidėjus resocializuoti, o ne bausti ir izoliuoti.“² Šiame kontekste iškyla nepilnamečių justicijos sistemos darbuotojų kompetencijų problema, nes justicijos sistemos projektavimas reikalauja įvairiaaspėkčio (teisinio, psichologinio, edukologinio, vadybinio ir kt.) darbuotojų pasirengimo. Taigi šios sistemos darbuotojų kompetencijų ugdymas ir ugdymasis tampa aktualiu ir kyla klausimas, ar Nepilnamečių justicijos 2009–2013 m. programoje numatyti šios sistemos darbuotojų mokymai yra veiksmingai įgyvendinami. Šio straipsnio **tikslas** – apžvelgti Nepilnamečių justicijos sistemos darbuotojų mokymus, remiantis Nepilnamečių justicijos 2009–2013 m. programa, ir pateikti turinio tobulintinus aspektus. **Tyrimo objektas** – nepilnamečių justicijos sistemos

¹ Straipsnis parengtas Teisės instituto 2012m. užsakyto tyrimo pagrindu.

² Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl nepilnamečių justicijos 2009–2013 m. programos patvirtinimo“, priimtas 2009 m. rugsėjo 2 d., Nr. 1070. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 83-3008.

darbuotojų mokymai turinio tobulinimo aspektu. **Tyrimo metodai:** mokslinės literatūros, teisės aktų bei kitų dokumentų analizė³, tyrimų metaanalizė.

Teoriškai šis straipsnis reikšmingas, nes parengtas programos įgyvendinimo vertinimo eskizas; atlikta analizė sudaro prielaidas tobulinti programos įgyvendinimą.

Programos įgyvendinimo turinio erdvė

Nepilnamečių justicijos 2009–2013 m. programos bendrosiose nuostatose nurodoma, kad „teisinį šios programos pagrindą sudaro Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (*Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60-1501), Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas (*Valstybės žinios*, 1985, Nr. 1-1), Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (*Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341), Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. 73-3084), Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas (*Valstybės žinios*, 2007, Nr. 80-3214), kiti tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai“⁴. Akivaizdu, kad įgyvendinant šią programą ir organizuojant mokymus dera remtis šiais dokumentais ir aiškintis, kaip jie įgyvendinami praktikoje. Kai kurie tyrimai rodo, kad jų įgyvendinimas nėra toks sėkmingas. Pavyzdžiui, 2012 m. buvo atliktas Vaikų socializacijos centrų kultūros ir ugdytinių socializacijų sąsajų tyrimas (tyrimo metodologijai vadovavo ir straipsnio autorė). Jo metu buvo apklausti visų 6 vaikų socializacijos centrų darbuotojai ir ugdytiniai. Iš viso įstaigoms pateikta 151 anкета – ugdytiniais ir 139 anketos – pedagogams, iš kurių užpildyta ir grįžo tyrėjai atitinkamai 126 ir 119. Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro pateiktais duomenimis, 2012 m. kovo mėn. 6 vaikų socializacijos centruose mokėsi ir gyveno 151 nepilnametis, kuriems skirta vaiko vidutinės priežiūros priemonė. Tyrimo metu apklausti 126 ugdytiniai, apklausos metu esantys vaikų socializacijos centruose, likusieji – išvykę į teismų posėdžius, taikomas stacionarinis gydymas dėl psichikos ir elgesio sutrikimų vartojant psichoaktyviasias medžiagas ar pasišalinę iš įstaigos bei ieškomi policijos.

Švietimo ir mokslo duomenimis, visuose vaikų socializacijos centruose pedagoginio personalo yra 139 asmenys, iš kurių tyrimo metu apklausta 119. Neapklausti pedagogai

³ Už straipsniui surinktą informaciją apie vykdytus mokymus pagal Nepilnamečių justicijos 2009–2013 m. programą dėkojame Teisės instituto jaunesniajai mokslo darbuotojai Renatai Giedrytei.

⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl nepilnamečių justicijos 2009–2013 m. programos patvirtinimo“, priimtas 2009 m. rugsėjo 2 d., Nr. 1070. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 83-3008.

tyrimo metu dalyvavo kvalifikacijos kėlimo kursuose, lydėjo nepilnamečius į teismo posėdžius ar nebuvo darbe dėl ligos.

Šis tyrimas be įvairių Vaikų socializacijos centrų kultūros tobulintinių aspektų bei jos stiprios koreliacijos su ugdytinių socializacija ir galimybių ją tobulinti atskleidimo, parodė, kad kai kuriose institucijose iškyla netgi savo daiktų kambaryje turėjimo kaip ugdytinio individualumo išsaugojimo vienos iš prielaidų problema. Analizuojant gautus respondentų atsakymus, išvelgiama ir ugdytinių asmeninių daiktų laikymo problema. Tiesa, daugelyje įstaigų neribojama ugdytiniam turėti asmeninių daiktų. Vis dėlto abejojančių dėl šio klausimo ar neigiamai atsakiusiųjų skaičius siekia beveik 30 proc. ir ugdytinių, ir pedagogų. Tai suponuoja mintį, kad tokie draudimai gali būti kai kuriuose vaikų socializacijos centruose. Gali būti ir taip, kad atsižvelgiant į konkretaus ugdytinio elgesį, jam numatomi tam tikri ribojimai, tačiau nedera pamiršti, kad „Jungtinių Tautų normų netekusiems laisvės nepilnamečiams ginti (Havanos taisyklių) įtvirtinta, kad asmeniniai daiktai yra pagrindinis teisės į privatumą elementas ir būtini psichologinei nepilnamečio gerovei (išskyrus daiktus, kurie yra draudžiami: vaizdo, garso priemonės, ryšio aparatai, kortos ir pan.). Remiantis abiejų respondentų grupių atsakymais, galima daryti prielaidą, kad kai kuriose įstaigose gali būti numatyti tokie ribojimai arba ši teisė suteikiama ne kiekvienam ugdytiniui, atsižvelgiant į jo elgesį. Manytina, kad ši pripažinta kiekvieno vaiko teisė vidutinės priežiūros priemonės vykdymo metu turėtų būti įgyvendinama, nepaisant jokių aplinkybių“⁵. Suprantama, kad laikantis šių teisės aktų, dera ugdytiniam sudaryti ir jaukią aplinką, o minėtas tyrimas parodė, kad problemiškas ir „vaikų socializacijos centrų aplinkos įvertinimas ir priėmimas. Daugiau nei ketvirtadalis ugdytinių (26,2 proc.) neigiamai vertino gyvenimo aplinką. Būtina paminėti, kad vaikų socializacijos centruose tvarkos palaikymas miego ar poilsio kambariuose, dušuose ir kitose gyvenamosiose patalpose yra ugdytinių pareiga, todėl šis vertinimas, tikėtina, labiau susijęs su jaukumu, poreikių patenkinimu, bet ne švara ar tvarkingumu. Manytina, kad statistiškai reikšmingai dažniau ugdytiniai ($\chi^2 = 15,471$, $df = 3$, $p = 0,001$) neigiamai galėjo vertinti gyvenimo aplinką nei pedagogai todėl, kad visi vaikų socializacijos centrų pastatai yra seni ir nerenovuoti, kai kurių įstaigų miegamuosiuose gyvena daugiau nei trys vaikai, poilsio kambariai pakankamai skurdūs, t. y. trūksta priemonių prasmingam laisvalaikiui leisti. Kita vertus, negatyvus ugdytinių požiūris gali būti susijęs ir su šio tipo bendrojo lavinimo mokyklos griežtomis taisyklėmis: vaikams ribojamas savarankiškas vaikš-

⁵ Bieliūnė S. *Vaikų socializacijos centrų kultūros ir jų ugdytinių socializacijos sąsajos* [rankraštis]. Vilnius: VU Edukologijos katedra, 2012, p. 64.

čiojimas kieme, buvimas sporto salėje ar bibliotekoje, kai tai nenumatyta bendrame grupės dienos režime, todėl nemažai laiko, ypač šaltuoju metų laiku, vaikams tenka praleisti gyvenimui skirtose patalpose. Tikėtina, kad tam tikri ribojimai ugdytiniams irgi gali sąlygoti neigiamą požiūrį į aplinką⁶.

Taigi kyla klausimas, kodėl vaikų socializacijos centrų ugdytiniais ne visada garantuojamos jų teisės, numatytos atitinkamuose dokumentuose. Priežasčių gali būti įvairių, bet galima hipotetiškai teigti, kad šių centrų darbuotojai arba nežino šių dokumentų (kas mažai tikėtina), arba tiesiog juos savitai interpretuoja ir įgyvendina. Pateiktas mažas tyrimo epizodas rodo, kad nepilnamečių justicijos sistemos darbuotojams yra dar veiklos erdvių, kuriose jie turi tobulėti, nes pateikti 2012 m. atlikto tyrimo epizodai rodo, jog nepakanka vien nurodyti, kad remiamasi vienais ar kitais teisės aktais, bet dera juos ir korektiškai įgyvendinti. O tai ne visada pavyksta. Viena iš tų priežasčių gali būti pernelyg suskaidytas darbuotojų mokymas ir problemų sprendimas neįrindžiamas įvairiais požiūriais (pavyzdžiui, juridiniu, psichologiniu, edukologiniu, vadybiniu ir kitais). Tokio problemų sprendimo integralumo stoka nepadeda holistiškai spręsti išskylančios problemos, o tik dažniausiai apsiribojama fragmentiniais sprendimais. Siekiant to išvengti, derėtų darbuotojų mokymuose akcentuoti organizacijos kultūros ir ugdytinių sąsajų problemas, kurios sietinos su vertybėmis, normomis, taisyklėmis ir pan., o tai projektuojasi ir į teisinę erdvę. Tad mokymų turinio aspektas yra ganėtinai svarbus. Jis trumpai bus aptariamasis, orientuojantis į Justicijos programą įgyvendinančias institucijas.

Įgyvendinant Nepilnamečių justicijos 2009–2013 m. programą, pasak Teisės instituto 2012 m. bendrintos informacijos, dalyvauja keturios institucijos: Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos (toliau – Kalėjimų departamentas), Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos (toliau – Policijos departamentas), Teisingumo ministerijos mokymo centras, LR švietimo ir mokslo ministerija.

Atsakydami į Teisės instituto 2011-10-17 raštą Nr. 2R-304-(1.11) „Dėl informacijos suteikimo“, informavo, kad Kalėjimų departamente vykdamas Nepilnamečių justicijos 2009–2013 m. programą yra organizuojami pareigūnų mokymai ir nurodė

2009 m. – **Kalėjimų departamentas** mokymų pagal Nepilnamečių justicijos 2009–2013 m. programą neorganizavo; 2010 m. rugsėjo 9–10 d. Panevėžyje organizuotas seminaras „Grupinis darbas su teistais nepilnamečiais keičiant jų mąstymo klaidas“ (16 akad. val.) Kalėjimų departamento pavaldžių įstaigų pareigūnams, dir-

⁶ Ten pat, p. 61.

bantiems su kognityvine biheviaristine programa „Equip“ (skirta nepilnamečiams), kuriame dalyvavo taip pat ir Latvijos probacijos tarnybos darbuotojai, dirbantys su programa „Equip“⁷; 2011 m. lapkričio 17–18 d. organizuoti mokymai tema „Teistų nepilnamečių resocializacija. Socialiai atsakingos asmenybės ugdymas“ (14 akad. val.) Kalėjimų departamento pavaldžių įstaigų pareigūnams, dirbantiems su kognityvine biheviaristine programa „EQUIP“ (skirta nepilnamečiams) ir kitiems pareigūnams, dirbantiems su teistais nepilnamečiais, bei Kalėjimų departamento pareigūnams, atsakingiems už darbą su nepilnamečiais. Taigi pagal Nepilnamečių justicijos 2009–2013 m. programą Kalėjimų departamente 2010 ir 2011 m. buvo organizuoti vienkartiniai mokymai, o temos parinktos atsižvelgiant į pareigūnų, dirbančių su teistais nepilnamečiais ir kognityvine biheviaristine programa „Equip“, pageidavimus⁸. Užsiėmimai, kaip rodo pateiktos kai kurios jų vertinimo anketos, buvo įvertinti gerai ir labai gerai, tačiau pasiūlymų dėl užsiėmimų tobulinimo ir pageidaujamos tematikos pateiktose Teisės institutui užsiėmimų vertinimo anketose nėra, nors tokia galimybė net 2 anketos pozicijose iš 7 galima.

Policijos departamento iniciatyva Policijos mokykla organizavo mokymus „Nepilnamečių justicija“ pareigūnams 2010 ir 2011 m. Juose dalyvavo 40 pareigūnų. Mokymo apimtis 24 akad. valandos. Jų tematika⁹:

1. Nepilnamečių teisinė padėtis baudžiamajame procese ir administracinėje teisenoje.
2. Atskirų kategorijų nepilnamečių bylų tyrimas.
3. Nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų ikiteisminis tyrimas.
4. Nepilnamečių resocializacija.
5. Bendravimo (apklausos) su vaikais ir paaugliais psichologiniai ypatumai
6. Vaiko apklausos kambariai, vaiko ir tėvų paruošimas apklausai, specialistų, dalyvaujančių vaiko apklausoje, vaidmuo.

Mokymų tematika gan įvairi, apimanti ne tik teisinius, bet ir psichologinius aspektus. Vis dėlto dominuoja juridinė problematika, mažai dėmesio skiriant nepilnamečių ugdymo klausimams, reikalavimams pareigūnams ir kitiems ugdytojams.

⁷ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos raštas, 2011-11-02.

⁸ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos raštas, 2012-03-21.

⁹ Seminaro „Nepilnamečių justicija“ teminis planas, patvirtinta Lietuvos policijos mokyklos viršininko 2010 m. sausio 25 d. įsakymu Nr. 144-V-17.

Mokymo aprašas parengtas pakankamai korektiškai, remiantis Policijos sistemos darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo programų rengimo rekomendacijomis¹⁰. Analizuojant pravestų mokymų kokybę, remiantis pateiktomis dalyviams vertinimo anketomis, aiškėja gana paradoksali situacija – 2010 m. balandžio 14–16 d. vykę mokymai vertinami dalyvių pateiktos informacijos naudingumo požiūriu ganėtinai gerai (su šiuo teiginiu visiškai sutiko 36,11 proc., sutiko 52,78 proc.), tačiau pastabose parašyta, kad dėstytoja „blaškėsi tematikoje“, nedėstė pagal programą, neatsakė į pateiktus klausimus. Bendras mokymo renginio įvertinimas pateiktas taip pat geras – net 27,78 proc. dalyvių visiškai su tokiu vertinimu sutiko, 61,11 proc. – sutiko, nepritarė – daugiau nei 10 proc.¹¹ Tokios paradoksalių situacijos vertinimo analizė nepateikta, nenurodytos ir mokymų tobulinimo (bent jau) gairės. 2011m. mokymai iš viso nevyko.

Nacionalinės teismų administracijos mokymo centras (atsakymas Teisės institutui 2011-11-04 Nr. 3-205) 2009 m. įgyvendino mokymus pagal Teisėjų kvalifikacijos tobulinimo programą (Nepilnamečių justicija). Programos tematika buvo įvairi¹²:

– Baudžiamojo proceso ypatumai nepilnamečių bylose. Nepilnamečių baudžiamojo proceso dalyvių procesinės padėties ypatumai;

– Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai. Bausmės vykdymo atidėjimas nepilnamečiams. Nepilnamečių atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės. Auklėjamojo poveikio priemonės skyrimas;

– Tarptautiniai standartai nepilnamečių justicijoje, socialinis jų kontekstas ir taikymas Lietuvoje;

¹⁰ Žr. Lietuvos Respublikos generalinio komisaro įsakymas „Dėl policijos sistemos darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo programų rengimo rekomendacijų patvirtinimo“, patvirtinta 2007 m. liepos 20 d., Nr. 5-V-496. 2011 m. rugsėjo 15 d. Nr. 5-V-827 Lietuvos Respublikos generalinio komisaro įsakymu „Dėl policijos sistemos darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo programos rengimo ir vertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ 2007 m. liepos 20 d. įsakymas Nr. 5-V-496 „Dėl policijos sistemos darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo programų rengimo rekomendacijų patvirtinimo“ buvo pripažintas netekusiu galios ir patvirtintas „Policijos sistemos darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo programų rengimo ir vertinimo tvarkos aprašas“.

¹¹ Policijos departamento kvalifikacijos tobulinimo renginio vertinimas (2010 m. balandžio 14–16 d.), pateiktas Teisės institutui kartu su Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos raštu „Dėl informacijos suteikimo“, 2011-11-05, Nr. 5-S-5010.

¹² Teisėjų kvalifikacijos tobulinimo programa „Nepilnamečių justicija“ (programos kodas – NP-II), patvirtinta 2008 m. rugsėjo 22 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-371, pateikta Teisės institutui kartu su Nacionalinės teismų administracijos mokymo centro raštu „Dėl informacijos pateikimo“, 2011-11-04, Nr. 3-205.

– Nepilnamečių veiksnumas. Emancipacija. Nepilnamečių atsakomybė už administracinius teisės pažeidimus;

– Nepilnamečių psichologinės ekspertizės;

– Nepilnamečio įtariamojo, liudytojo, nukentėjusiojo apklausos teisme ypatumai.

Numatyta programos apimtis yra 36 val. Temos išdėstytos valandomis. Tik abejonų kelia, kiek jos savo turiniu adekvačios Nepilnamečių justicijos 2009–2013 m. programai, nes mokymų programa aprobuota Teisėjų tarybos 2008 m. rugsėjo 12 d. nutarimu Nr. 13P-149-(7.1.2) ir patvirtinta Teisingumo ministro 2008 m. rugsėjo 22 d. įsakymu Nr. 1R-371, o Nepilnamečių justicijos 2009–2013 m. programa patvirtinta 2009 m. rugsėjo 2 d.

Mokymai vyko ir 2010 (2) bei 2011 m. (2), jų tematika taip pat įvairi, pvz.: 2010 m. vykusių mokymų temos: „Baudžiamojo proceso ypatumai nepilnamečių bylose. Nepilnamečių baudžiamojo proceso dalyvių procesinės padėties ypatumai“; „Vaiko apklausos kambarių naudojimas nepilnamečių bylose“; „Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai. Bausmės vykdymo atidėjimas nepilnamečiams. Nepilnamečių atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės. Auklėjamojo poveikio priemonės skyrimas“; „Nepilnamečio įtariamojo, liudytojo, nukentėjusiojo apklausos teisme ypatumai“¹³. 2011 m. mokymų temos: „Smurtas prieš vaikus elektroninėje erdvėje“; „Smurtas šeimoje“; „Bendravimo su agresyviais ir nuo smurto nukentėjusiais vaikais ypatumai“; „Bendradarbiavimas su vaiko šeima bei specialistais nepilnamečių bylose“; „Nepilnamečių nusikalstamumo prevencija: darbas su vaikais, kuriems skirta minimali priežiūra. Minimalios ir vidutinės priežiūros taikymas nepilnamečiams, jos vykdymo ypatumai ir veiksmingumas. Nepilnamečių, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, esančių socializacijos centruose, pataisos inspekcijos įskaitoje socialinė integracija, mažinanti riziką pakartotiniams nusikaltimams, pažeidimams. Nepilnamečių vartojamos psichoaktyvios medžiagos“; „Teismo psichiatrinės, psichologinės ekspertizių skyrimas nepilnamečiams nukentėjusiems ir įtariamiesiems; Nepilnamečių parodymų patikimumo vertinimas. Galimybės skirti parodymų patikimumo ekspertizę“; „Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai. Nepilnamečių atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, praktinės LR BK 93 str. taikymo problemos. Bausmės vykdymo atidėjimas nepilnamečiams. Bausmių ir jų skyrimo bei vykdymo ypatumai.

¹³ Tarpinstitucinė kvalifikacijos kėlimo programa „Nepilnamečių justicija“ (programos kodas – NP-III), patvirtinta 2009 m. spalio 19 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-326, pateikta Teisės institutui kartu su Nacionalinės teismų administracijos mokymo centru raštu „Dėl informacijos pateikimo“, 2011-11-04, Nr. 3-205.

Baudžiamojo ir auklėjamojo poveikio priemonių skyrimas nepilnamečiams¹⁴. Ir nors mokymų tematikoje yra nepilnamečių socializacijos ir kitų temų, bet pasigendama integralių temų, pvz., nepilnamečių ugdymo(si) pedagoginiai, psichologiniai, kultūriniai ypatumai ir pan.

Seminarų vertinimui pateikiama anketa. Iš vertinimų suvestinės galima spręsti, kad jos taikytos kiekvienam lektoriui, nurodant dešimties balų skalėje įvertinimą bei pastabas ir siūlymus. Atskiros seminaro vertinimo pozicijos neišryškintos, o lektorių vertinimas svyruoja nuo 8,3 iki 10. Tačiau šis mokymų vertinimas ir įvertinimas nėra pakankamai informatyvus, o vertinimo skalė apskritai nėra korektiškai parengta, nes tėra surašyti skaičiai iki 10 imtinai, bet nesutarta dėl vertinimo pozicijos turinio prasme.

Iš **Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro** (2011-10-26, Nr. (2.4) LRŠMM Teisės institutui pateiktos informacijos aiškėja, kad, įgyvendindama Nepilnamečių justicijos 2009–2013 m. programos 1.4 priemonę, Švietimo ir mokslo ministerija kartu su Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centru dėmesį sutelkė į įvairesnę veiklą. Buvo organizuota 40 seminarų (po 30 akad. val.) savivaldybių prevencinio darbo koordinavimo grupių, mokyklų prevencinio darbo grupių nariams vaiko minimalios priežiūros priemonių koordinavimo ir vykdymo klausimais. Mokymų tikslinė grupė buvo specialistai, vykdytys ar koordinuojantys vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonės. Seminarų dalyviai patobulino savo žinias apie vaiko priežiūros priemonių koordinavimą, vykdymą bendradarbiavimą su vaiko aplinka, galimas vaiko elgesio keitimo priemonės, tarpinstitucinių tinklų kūrimo strategijas, švietimo pagalbos vaikui principus ir uždavinius, norminius dokumentus, reglamentuojančius nepilnamečių teises, pareigas ir baudžiamąją atsakomybę. Taigi seminarai neapsiribojo juridiniais klausimais, bet buvo akcentuojami ir psichologiniai, vadybiniai, edukologiniai ir kiti aspektai. Ir tai suprantama, nes seminarai buvo organizuojami pagal akredituotą kvalifikacijos tobulinimo programą, parengtą atliepant nustatytus reikalavimus¹⁵. Ir nors Programoje yra aprašyti: mokymų aktualumas, tikslas, uždaviniai, turinys, mokymo metodai ir tikėtinos dalyvių kompetencijos,

¹⁴ Tarpinstitucinė kvalifikacijos kėlimo programa „Nepilnamečių justicija“ (programos kodas – NP-IV), patvirtinta 2010 m. lapkričio 16 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-252, pateikta Teisės institutui kartu su Nacionalinės teismų administracijos mokymo centru raštu „Dėl informacijos pateikimo“, 2012-03-19, Nr. 5-66.

¹⁵ Žr. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymą „Dėl mokyklų vadovų, jų pavaduotojų ugdymui, ugdymą organizuojančių skyrių vedėjų, mokytojų, pagalbos mokiniui specialistų kvalifikacijos tobulinimo programos akreditavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, patvirtinta 2007 m. lapkričio 23 d., Nr. 2275.

įgyjamos po mokymų ir kitos pozicijos¹⁶, tačiau jų pateikimas dar neatspindi programų įgyvendinimo kokybės, kurią seminaro dalyviai (pateikiamame pavyzdyje *mokyklų prevencinio darbo grupių nariai, vykdančys vaiko minimalios priežiūros priemones*) vertino taip¹⁷: 58 proc. visų dalyvių teorinės seminaro dalies turinį įvertino „labai gerai“, 35 proc. – „gerai“, 7 proc. – „vidutiniškai“. Praktinės seminaro dalies turinį įvertino 52,5 proc. dalyvių „labai gerai“, 39 proc. – „gerai“, 8 proc. – „vidutiniškai“, 0,5 proc. – „blogai“. Seminaro teorinę ir praktinę dalis įvertinusių „labai blogai“ nebuvo. Teorinę dalį „labai gerai“ ir „gerai“ įvertino 93 proc. dalyvių, praktinę – 91,5 proc. Taip ir iš pateiktos vertinimo analizės lieka neaišku, kodėl beveik dešimtadalis tiek teorinę, tiek praktinę dalį įvertino „vidutiniškai“ arba „blogai“. Tai šiek tiek gali ryškėti iš dalyvių vertinimo pagal klausimus¹⁸:

1. Seminaro metu pagilinate supratimą apie tarptautines ir nacionalines konvencijas, teisės dokumentus, reglamentuojančius LR vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo nuostatų įgyvendinimą ir švietimo pagalbos teikimą:

76 proc. – „taip“.

23 proc. – „iš dalies“.

1 proc. – „ne“.

2. Seminaro metu pagilinate supratimą apie elgesio problemų turinčio vaiko psichosocialinius ypatumus bei elgesio korekcijos priemones, tarpinstitucinių tinklų kūrimo strategijas:

81 proc. – „taip“.

18 proc. – „iš dalies“.

1 proc. – „ne“.

3. Seminaro metu pagilinate supratimą apie švietimo pagalbos vaikui principus ir uždavinius, socialinės komunikacijos ir globalizacijos iššūkius:

72 proc. – „taip“.

27 proc. – „iš dalies“.

¹⁶ Mokyklų vadovų, jų pavaduotojų ugdymui, ugdymą organizuojančių skyrių vedėjų, mokytojų, pagalbos mokiniui specialistų kvalifikacijos tobulinimo programa, pateikta Teisės institutui kartu su Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro raštu „Dėl informacijos suteikimo“, 2011-10-26, Nr. (2.4) V5-163.

¹⁷ Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro vertinimai, pateikti Teisės institutui kartu su Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro raštu „Dėl informacijos suteikimo“, 2011-10-26, Nr. (2.4) V5-163.

¹⁸ Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro vertinimai, pateikti Teisės institutui kartu su Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro raštu „Dėl informacijos suteikimo“, 2011-10-26, Nr. (2.4) V5-163.

1 proc. – „ne“.

4. Seminaro metu pagilinate supratimą apie intervizijos ir supervizijos reikšmingumą, siekiant išvengti perdegimo sindromo:

71 proc. – „taip“.

26 proc. – „iš dalies“.

3 proc. – „ne“.

5. Seminaro metu pagilinate supratimą apie vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių poreikio nustatymo, jų sėkmingo įgyvendinimo ir darbo su aplinka, kurioje gyvena vaikas, svarbą:

76 proc. – „taip“.

24 proc. – „iš dalies“.

Jau pateiktos kelios vertinimo pozicijos rodo, kad turinio prasme apie tris ketvirtadalius tebuvo atsakymų „taip“, išskyrus antrą poziciją. Taigi maždaug ketvirtadalis atsakiusiųjų nebuvo visiškai patenkinti seminarų kokybe, tačiau liko neišskios tokio įvertinimo priežastys, nors Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro seminaro vertinimo anketoje ir yra tokia pozicija „Jūsų pasiūlymai komentarai, pastabos“. Galima daryti prielaidą, kad arba šioje pozicijoje parašytos mintys buvo nepakankamai informatyvios, arba jų nebuvo. Tačiau bet kuriuo atveju derėjo aiškintis, kodėl seminarų teorine ir praktine dalimi nemaža dalyvių dalis liko nepatenkinta ir kaip reikėtų seminarus tobulinti, neatmetant galimybių ir mokymo formų įvairovės paieškos. Be to, ir pateikta vertinimo medžiaga rodo, kad daugiau buvo orientuojamasi į teisinius ir psichologinius aspektus, nepakankamai dėmesio skiriant ugdymo klausimams. Tai suponuoja mintį, kad ugdymas kaip fenomenas dar lieka paribyje, nors būtent individo ugdymas ir ugdymasis turi būti ypač svarbus jo pozityviosios socializacijos siekis. Be to, iškyla klausimas ir apie tikslinės grupės mokymams atrinkimą. Jei nemaža dalis dalyvių teigia, kad nepagilino žinių teisės ar kitais klausimais, tai galbūt jie jų jau turėjo pakankamai ir tebuvo nepakankamai kvalifikuota atranka ar kitos priežastys. Teigti, kad būsimieji dalyviai nežinojo mokymų turinio, nėra pagrindo, nes patvirtinta programos forma.

Daugiau dėmesio skiriant mokymų kokybės klausimams, dera atkreipti dėmesį, kad iš esmės mokymus vedė UAB „Patikima praktika“. Sprendžiant iš SPPC pateiktos informacijos, laimėjusios UAB „Patikima praktika“ vedamų mokymų kokybės monitoringas nebuvo atliekamas. Tiesa, šios UAB sutelkta mokymus vedančių lektorių grupė buvo gana įvairi – trys psichologai, trys teisininkai, penki socialiniai pedagogai. Galimas dalykas, kad mokymų temos ir lektorių darbas netapo multidisciplininio pobūdžio ir tai turėjo įtakos mokymų turiniui ir kokybei ir jos pateikčiai. Taip pat galėjo tam įtakos turėti lektorių kompetencijos stoka nagrinėjama klausimais.

Išvados ir rekomendacijos

Išsakytas straipsnyje mintis galima bendrinti **išvadomis** ir pateikti rekomendacijas Nepilnamečių justicijos 2009–2013 m. programai įgyvendinti:

- Nepilnamečių justicijos 2009–2013 m. programos įgyvendinimas vykdomas LR teisingumo ministerijos, LR švietimo ir mokslo ministerijos, Kalėjų departamento ir Policijos departamento, tačiau stokojama sisteminio požiūrio į jos įgyvendinimą – apsiribojama arba pavieniais mokymais, arba keletu mokymų; stokojama mokymo įvairovės formų ir turinio požiūriu atskirose institucijose; nepakankamas mokymų modeliavimas tikslo–rezultatų paradigmoje;

- Atskirose institucijose mokymai vertinami, panaudojant anketas, kurios fokusuojamos į įvairias vertinimo pozicijas (tikslų, metodų, turinio ir pan.), tačiau anketose pateikiama informacija iš esmės nebendrinta, tad nemodeliuojamas mokymų poveikslas formos ir turinio požiūriu, ieškant mokymų tobulinimo galimybių bei šiuo tikslu teikiant rekomendacijas;

- Tikslinės grupės atrankai naudojami įvairūs būdai – nuo pačių dalyvių registravimosi galimybių iki institucijų vadovų nukreipimo, bet, išanalizavus mokymo dalyvių vertinimus, aiškėja, kad ne visiems dalyviams jie buvo reikšmingi turinio požiūriu, todėl tobulintina tikslinės grupės atranka bei informacijos apie mokymus pateikimas;

- Mokymai nėra suprojektuoti didaktinėje sistemoje, todėl pasigendama didaktinės sistemos elementų (tikslų, turinio, metodų, formų, besimokančiųjų ir andragogų) dermės.

Rekomenduojama:

LR Vyriausybei:

- Atlikti Nepilnamečių justicijos 2009–2013 metų programos įgyvendinimo studiją, jos erdvę projektuojant realių mokymų poreikių ir reikalingų mokymo temų bei formų įvairovės dermę, užtikrinant jų tęstinumą;

- Inicijuoti sisteminio mokymų modelio parengimą, įvertinant mokymų tikslinių grupių poreikius ir mokymų tikslus, jų turinį, optimizuojant tarpžinybinį bendradarbiavimą.

Mokymus rengiančioms institucijoms:

- Sukonstruoti sisteminių tęstinių mokymų modelį, jį pagrindžiant mokymų poreikio, turinio ir formų derme, orientuojantis į tarpinstitucinį bendradarbiavimą;

- Parengti tikslinių grupių atrankos schemą, įvertinant dalyvių teorinį ir praktinį pasirengimą, kiekvieno dalyvio realų mokymosi poreikį, ir apie tai informuoti moky-

mų vedėjus, organizatorius, lektorius ir pan.; pagal mokymų pobūdį rekomenduoti institucinį komandinį mokymąsi;

– Parengti lektoriams bendrus atrankos kriterijus, sudarant galimybę juos modifikuoti, įvertinant mokymo renginių specifiką;

– Suprojektuoti mokymus didaktinėje sistemoje, laiduojant jos elementų (tikslų, turinio, metodų, formų, besimokančiųjų ir andragogų) dermę. Tuo tikslu dera konsultuotis su edukologijos specialistais.

– Sukurti mokymų monitoringo sistemą ir jų tobulinimo scenarijus.

Mokymų dalyviams:

– Įsivertinti savo teorines ir praktines kompetencijas siūloma mokymų tematika ir apie savo pageidavimus informuoti mokymų organizatorius, tikslingai pasirinkti mokymus;

– Mokymų metu aktyviai dalyvauti mokymuose, siekiant ugdytis trūkstamas kompetencijas, ir reflektuoti mokymus kokybės aspektu bei pateikti rekomendacijų mokymams tobulinti ir galimai tęsti.

Literatūra

1. Bieliūnė S. Vaikų socializacijos centrų kultūros ir jų ugdytinių socializacijos sąsajos [rankraštis]. Vilnius, VU Edukologijos katedra, 2012.
2. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Pataisos inspekcijų ir probacijos skyriaus prašymas atlikti prekių, paslaugų ar darbų viešąjį pirkimą, 2010 m. rugpjūčio 6, Nr. LV-143.
3. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Pataisos inspekcijų ir probacijos skyriaus prašymas atlikti prekių, paslaugų ar darbų viešąjį pirkimą, 2011 m. spalio 19 d. Nr. LV-1645.
4. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos raštas, 2011-11-02; 2012-03-21.
5. Lietuvos Respublikos generalinio komisaro įsakymas „Dėl policijos sistemos darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo programų rengimo rekomendacijų patvirtinimo“, patvirtinta 2007 m. liepos 20 d., Nr. 5, V-496.
6. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl mokyklų vadovų, jų pavaduotojų ugdymui, ugdymą organizuojančių skyrių vedėjų, mokytojų, pagalbos mokiniui specialistų kvalifikacijos tobulinimo programos akreditavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, patvirtinta 2007 m. lapkričio 23 d., Nr. 2275.

7. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl nepilnamečių justicijos 2009–2013 m. programos patvirtinimo“, priimtas 2009 m. rugsėjo 2 d., Nr. 1070. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 83-3008.
8. Nacionalinės teismų administracijos mokymo centro raštas „Dėl informacijos pateikimo“, 2011-11-04, Nr. 3-205; 2012-03-19, Nr. 5-66.
9. Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos raštas „Dėl informacijos suteikimo“, 2011-11-05, Nr. 5-S-5010.
10. Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos mokymo centro atsakymas (2012-06-06).
11. Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro raštas „Dėl informacijos suteikimo“, 2011-10-26, Nr. (2.4) V5-163.
12. Supaprastinto ir atviro konkurso specialistų mokymo ir seminarų organizavimo paslaugos sąlygos, patvirtinta Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro direktoriaus 2009 m. birželio 22 d. įsakymu Nr. (1.3) V-80.
13. Teisingumo ministerijos mokymo centras „Dėl kvietimo dalyvauti konkurse mokymo paslaugoms teikti“, 2010 m. gegužės 18 d., Nr. 25-28.

Summary

Vilija TARGAMADŽĖ

DISCOURSE OF IMPROVEMENT JUVENILE JUSTICE EMPLOYEE TRAINING SYSTEM

The article analyses the implementation of the Programme of Juvenile Justice for 2009–2013. The information provided by the Institute of Law shows that this programme is being implemented by four institutions: the Ministry of Justice of RL, the Ministry of Education and Science of RL, Prison Department and Police Department. Each institution implements the Programme in their own way. Generalising their activity, it can be stated that training programmes are analysed in terms of selected themes, choice of target groups, quality assessment, qualification requirements for lecturers and other aspects. This analysis revealed that trainings lack systematicity, their implementation should be improved and interdepartmental collaboration is insufficient. Therefore, a model for systemic continuous trainings should be constructed based on compliance of need for training courses, their content and form, focusing on interinstitutional collaboration and aimed at any other activities that contribute to improvement of implementation of this programme. Evaluation and assessment

of the organised training seminars have been considerably neglected. With exception of the Centre of Special Pedagogy and Psychology, other methodologies prepared for evaluation of training sessions are not adequate for acquisition of necessary information and for its appropriate use to improve the quality of lectures. The results of the research revealed an episodic implementation of the Programme of Juvenile Justice by all the institutions responsible for carrying out of this programme. The held seminars were not analysed in a correct way and aspects for their improvement were not pointed out. It should be noticed that there is a lack content analysis of lectures linking it with the needs of target groups. Moreover, the target group should be formed in a more objective way allowing its prospective members to assess their theoretical and practical competences as well as possible benefit of a training session. More detailed descriptions of seminars would be very useful as well as information on future projected training course. The research revealed that all the analysed institutions paid insufficient attention to implementation of the Programme of Juvenile Justice and this process should be improved. Therefore, conclusion of analysis of trainings provided for in the Programme of Juvenile Justice for 2009–2013 are presented as well as recommendations for their improvement.

Keywords: juvenile justice, prevention, program, evaluation.

Įteikta spaudai 2013 m. vasario mėn.

Pateikta spaudai 2013 m. rugpjūčio mėn.

Vilija Targamadžė – habilituota socialinių mokslų daktarė, Vilniaus universiteto Edukologijos katedros profesorė; mokslinių interesų sritys: švietimo vadyba, kokybės vadyba, socialinė atskirtis, didaktika; el. paštas vilija.targamadze@gmail.com

Vilija Targamadžė – Habilitated Doctor of Social Sciences, Professor of the Department of Educational Science at Vilnius University; Scientific interests: Education Management, Quality Management, Social Exclusion, Didactics; E-mail vilija.targamadze@gmail.com